

عنوان:

تأثیر فضای مجازی بر شخصیت کودکان

استاد:

سرکار خانم عباسی

طلبه:

نگین عباسیان

تابستان ۱۳۹۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است. تأثیرات و پیامدهای مثبت و منفی فضای مجازی به عنوان یک پدیده نوین در اجتماعات انسانی همواره در حال گسترش است. فضای مجازی موقعیتی است که نگهداری و نقل و انتقال اطلاعات بسیار ارزان و ساده انجام می شود؛ از این جهت برای فضای تربیتی و اخلاقی جامعه، هم تهدید محسوب می شود و هم به نوعی فرصت به شمار می رود. در این فضای چالشی باید برای تبدیل تهدید به فرصت یا برای کاهش تهدیدها در مقابل فرصت ها- فعالانه- وارد عرصه تولید و انتقال اطلاعات شد. در عصر حاضر که فضای مجازی جهان را به دهکده ای کوچک مبدل کرده است و مردم جهان را از قسمت های مختلف با فرهنگ ها و باورهای متفاوت، به همدیگر مرتبط می کند، مباحث تربیتی فرزندان با چالش هایی روبه رو شده است. در مقابل یکی از ابزارهای کارآمد به منظور حفظ و احیای اعتقادات و تربیت اسلامی، فضای مجازی است. هدف از انجام این پژوهش بررسی ابعاد و ظرفیت های موجود در فضای مجازی در جهت تربیت فرزندان بوده است. این تحقیق با روش توصیفی- تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای و اینترنتی در صدد بررسی و تبیین ابعاد گوناگون فضای مجازی و تربیت از حوزه تربیت اسلامی به مفهوم سازی تربیت در فضای مجازی و نقش آن به عنوان ابزاری مهم در جوامع امروزی پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می دهد فضای مجازی دارای ظرفیت های بالقوه فراوانی است که در صورت فراهم بودن شرایط و ایجاد آن اثرات قابل توجهی در شکل گیری شخصیت افراد به خصوص کودکان خواهد داشت و به خوبی می توان در جهت دستیابی به اهداف والای دینی از آن استفاده کرد.

کلید واژه ها: کودکان، فضای مجازی، شخصیت، تربیت دینی

۱. مقدمه

استفاده از فضای مجازی در حالی رشد می‌کند که فرهنگ صحیح و آگاهی‌های لازم برای استفاده از آن وجود ندارد. عدم وجود این آگاهی‌ها و عدم استفاده صحیح باعث شده که آسیب‌های زیادی به کودکان وارد شود. به طوریکه بسیاری از والدین برای کودکانشان هویت مجازی می‌سازند و تمام زندگی کودکانشان را در معرض دید و قضاوت افراد دیگر قرار می‌دهند.

همچنین امروزه کم نیستند شرکت‌ها و بنگاه‌هایی که دانسته و یا نادانسته از تصاویر کودکان برای فروش محصولات خود استفاده می‌کنند. آنها که معصومیت کودکان را به عنوان دستاویزی برای دستیابی به مقاصد اقتصادی خود به کار می‌گیرند بیش از هر جای دیگر در تلگرام و صفحات اینستاگرامی خود از این تصاویر برای جلب توجه مردم استفاده می‌کنند. زیرا تصاویر کودکان همواره به دلیل جذابیت و ایجاد شادابی در فضای تبلیغاتی زمینه‌های جلب توجه همه را فراهم می‌کند. (پاداشیان فرد، ۱۳۹۳).

از طرفی این روزها استفاده از تصاویر کودکان به صفحات شخصی سلبریتی‌ها نیز کشیده شده است. آنها که بنا به دلایل مختلف، دستی در انجام کارهای خیریه پیدا کرده‌اند و با نا آگاهی از پیامدهای انتشار تصاویر کودکان اقدام به این کار می‌کنند، با تحت تاثیر قرار دادن احساسات مردم سعی در جلب حمایت‌های آنها داشته‌اند؛ غافل از اینکه این کار نوعی نقض حقوق کودکان به شمار می‌رود و در واقع نوعی تعرض به حریم شخصی کودکان محسوب می‌شود. چه این کودکان، کودکان کار باشند و چه کودکان دیگر. در هر صورت انتشار تصاویر آنها در صفحات مجازی پیامدهای مختلفی در زندگی و آینده شغلی آنها خواهد داشت که لازم است افراد با اطلاع بیشتر از این پیامدها به اینگونه از اقدامات مبادرت کنند.

یکی از مهمترین تغییرات جهان معاصر که بنیان تغییرات آینده جهان را می‌سازد، شکل‌گیری فضای جدید در عصر حاضر با عنوان فضای مجازی است. همانطور که از عنوان مشخص است، فضای مجازی نوع

دومی از ارتباطات است که بدون حضور فیزیکی و قرار گرفتن در کنار هم بوجود می آید. جهان واقعی با خصایصی مانند جغرافیا داشتن، دارای نظام سیاسی خاص بودن، محبوس بودن و طبیعی بودن شکل می گیرد؛ در حالی که جهان مجازی در مقابل با خصیصه هایی همچون بیمکانی، فرا زمان بودن، تکثر داشتن و قابل دسترس بودن همزمان تعریف می شود. از نظر عاملی، مهمترین تغییری که با ظهور فضای مجازی و در پرتو آن شکل گیری جهان مجازی به وجود آورده است، تغییر در روابط انسانی است. (رشادتی، ۱۳۹۰).

با توجه به اهمیت ارتباطات و حضور در اجتماع، با شکلگیری فضای مجازی و تغییرات به وجود آمده در این تحقیق ابتدا تعریفی جامع از فضای مجازی ارائه شده و در ادامه به نقش فضای مجازی در تربیت کودکان پرداخته می شود.

۲. مفهوم شناسی فضای مجازی

فضای مجازی فضایی است که ارتباطات کامپیوتری در آن رخ میدهد؛ این واژه در دهه ۱۹۸۰ میلادی وارد ادبیات علمی تخیلی شد و شاغلان در زمینه کامپیوتر و علاقمندان به سرعت آن را به کار بردند تا اینکه در دهه ۱۹۹۰ میلادی رایج شد. در این دوره استفاده از اینترنت، شبکه و مخابرات دیجیتال سریعاً در حال رشد بود و لفظ فضای مجازی توانست بسیاری از ایده ها و پدیده های نوظهور را نمایندگی کند.

فضای مجازی برای نخستین بار توسط ویلیام گیسون نویسنده کانادایی رمان های علمی و تخیلی در سال ۱۹۸۲ میلادی مورد استفاده قرار گرفت. فضای مجازی برای گیسون فضایی تخیلی است که از اتصال رایانه هایی پدید آمده است که تمامی انسان ها، ماشین ها و منابع اطلاعاتی در جهان را به هم متصل کرده است. این معنا به صورت تقریبی مشابه معنایی است که امروزه از کاربرد لفظ فضای مجازی در نظر گرفته میشود.

در تعریفی دیگر فضای مجازی توصیفی برای تمام انواع منابع اطلاعاتی موجود شده از طریق شبکه های رایانه ای به کار می رود. (پاداشیان فرد، ۱۳۹۳).

محتوای مناسب همه انواع محتوای رسانه ای به صورت مجازی است. از وبلاگ ها و سایت ها گرفته تا فیلم کوتاه و بازی های کامپیوتری.

حقیقت این است که مشغله های روزمره باعث شده تا والدین هم خیلی از عدم تحرک فرزندان خود احساس نارضایتی نمایند و چه بسا آنان را تشویق به ماندن در خانه کنند. حال اینکه مهارت های اجتماعی موضوعی است که تنها از طریق حضور در گروه همآلان و حرکات اینچینی حاصل می شود و این خود آسیب دیگری است که می بایست والدین به آن توجه نمایند. البته نمی توان گفت که فاصله گرفتن از فضای مجازی باعث می شود تا آسیب آنان کمتر شود چرا که همانگونه که عرض کردم این تربیت در خانواده است که فرزند را در برخورد با معضلات اجتماعی چه در فضای مجازی و چه در فضای واقعی بیمه می نماید و اگر فرزندی فاقد تربیت صحیح باشد چه در فضای مجازی و چه در فضای واقعی مورد آسیب و تهدید قرار می گیرد و زمانی که با آسیبی روبرو شود چون فاقد سپری به نام تربیت صحیح و پشتیبانی به نام خانواده سالم است آن آسیب به وی وارد می شود.

اما بهترین برنامه ریزی برای وقت فراغت زمانی است که در جهت تربیت و یا رشد وی باشد به عبارتی اگر فرزند هم اوقات فراغت خود را با شادابی طی کند و هم به تربیت و رشد وی کمک کند به قول معروف با یک تیر دو نشان زده ایم و چه اوقاتی بهتر از وقتی که در محضر قرآن باشیم. یادگیری قرائت قرآن، حفظ قرآن و حتی مفهوم قرآن همه و همه می تواند سلاحی محکم برای فرزندان در برابر آسیب ها باشد. البته طبیعی است که در کنار قرآن بودن بدون تربیت صحیح نمی تواند راهگشای زندگی باشد. در وهله دوم رشد جسمی و روحی وی به همراه شادابی می بایست در اوقات فراغت لحاظ گردد و آن در ورزش نهفته است. ورزش همیشه و در همه حال به عنوان عنصری مطلوب برای پرکردن اوقات فراغت مطرح است و در روایات منقول از پیامبر گرامی اسلام و ائمه اطهار صلوٰه الله علیهم اجمعین به ورزش کردن و کسب

مهارت در یک یا چند رشته ورزشی توصیه شده است. طبیعتاً خانواده می تواند با برنامه ریزی صحیح و البته با استفاده از نظر مشاوران اوقات فراغت فرزندان را با نظم منطقی پر نمایند تا ضمن دوری از آسیب های گفته شده در جهت رشد و تعالی مادی و معنوی خود گام بردارند.

با نگاهی اجمالی به تولیدات صوتی و تصویری جوامع غربی که با توجه به جهانی شدن فضای مجازی به سهولت در دسترس کودکان قرار می گیرد، روشن می شود که این تولیدات در جهت پیاده سازی فرهنگی خاص بر کودکان است که از جمله مهمترین این آسیب ها عبارتند از: ترویج خانواده های بیسامان و لجام گسیخته در مقابل ساختار خانواده، خیانت، عادی جلوه دادن روابط جنسی نامشروع، ترویج فرهنگ همباشی به جای ازدواج، بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت کودکان، انزوای اجتماعی و فاصله گرفتن از اجتماع و ارتباطات اجتماعی که نیاز امروز جامعه است، تعارض ارزش ها و ایجاد حالت شک و تردید در مقابل ارزش های دینی و فرهنگ ملی مذهبی که همگی از آثار و پیامدهای منفی فضای مجازی است که اثرات آن بر روی کودکان با توجه به شرایط خاصی که دارند، چند برابر نسبت به بقیه افراد جامعه است.

متفکران غربی با طراحی بازی های مختلف رایانه ای که همگی به نوعی به دنبال فرهنگ خشنونت و جنگ و دعوا هستند، کودکان زیادی را سرگرم کرده و از لابه لای همین بازی ها شخصیت کودکان شکل می گیرد؛ شخصیتی ناآرام و پریشان که آثار مخربی بر روح و روان کودک و نحوه ارتباط او با اطرافیان خود می گذارد.

والدین به عنوان الگوی فرزندان باید همواره مراقب رفتار و گفتار بوده و جانب احتیاط را در رفتارهای خود رعایت کنند. در زمینه تربیت دینی نیز این مسئله مهم است؛ چرا که کودکان رفتارهای والدین خود را سرمشق قرار داده و همچون والدین خود رفتار خواهند کرد.

طبق مطالعه ای که تأثیرات دین را بر رشد و ارتقای کودکان بررسی کرده است، مشخص شده کودکانی که والدین مذهبی دارند، بهتر از دیگر کودکان برخورد می کنند و خود را با شرایط تطبیق می دهند.

نتایج بدست آمده نشان داده است والدینی که به طور مرتب در مراکز دینی شرکت داشته اند و با کودک خود در مورد دین صحبت می کردند، نسبت به سایر کودکان کنترل بهتر و مهارت های اجتماعی و تمایل به یادگیری مناسب تری داشتند.

۱۳. پیشنهادهایی در راستای حل مسئله پژوهش

بنا بر مطالب ارائه شده، ارائه پیشنهاد و لزوم برنامه ریزی در جهت نیل به این هدف که تربیت فرزندان سالم و متناسب با فرهنگ ایرانی اسلامی است، مهم می باشد.

در همین خصوص پیشنهادهای متناسب با موضوع بیان می شود:

۱. اهمیت نقش الگویی والدین در تربیت دینی کودکان؛ والدین نزدیکترین افراد به کودکان هستند، لذا لازم است مراقب رفتار و گفتار خود بوده و با تشویق و ترغیب به روش محبت آمیز فرزندان خود را در رسیدن به تربیت اسلامی یاری دهند که یکی از بادوامترین و مهمترین روشها در تربیت دینی کودکان، نگرش مثبت فرزندان نسبت به مذهب و دین است؛ پس والدین می بایست با روش محبت آمیز و به دور از هرگونه اجبار کودک خود را به انجام اعمال مذهبی و فراگیری آن تشویق کنند.

۲. فرهنگ سازی و ایجاد بستر مناسب و آموزش های لازم به کودکان در خصوص استفاده از فضای مجازی.

۳. با توجه به حجم بالایی از گوشی های هوشمند و در دسترس بودن آن، ارگان های دولتی می بایست نظارت و کنترل بیشتری داشته باشند و نسبت به واردات این وسایل تصمیم مناسبی اتخاذ کنند؛ به گونه ای که هر شخصی با توجه به نیاز و شرایط کاری خود بتواند از این رسانه ها استفاده کنند.

۴. حمایت از افراد خلاق و هنرمند در زمینه تولید کارتون و ساخت بازی های رایانه ای مناسب با فرهنگ ایرانی اسلامی؛ به نحوی که گرایش و میل کودکان به سمت استفاده از بازی های ساخت فرهنگ داخل، سوق داده شود.

۱۴. نتیجه گیری

آنچه در این تحقیق بیان شد، نشان دهنده اهمیت موضوع در مقیاس جهانی است. در فضای امروز که شرایط با سرعت در حال تغییر است، می طلبد که همه مسئولین و برنامه ریزان کشوری، با همفکری و برنامه ریزی مناسب بتوانند از موقعیت شکل گرفته در جهت مثبت و رسیدن به نتایج مطلوب بهره بگیرند.

بر این اساس، کودکان به عنوان آینده سازان کشور و پرچمدار سربلندی و آزادگی نیاز دارند در محیطی آرام و پر از آرامش و پرتوی از انوار الهی پرورش یابند و به گونه ای تعلیم داده شوند که بتوانند در آینده کشور خود را در بالاترین نقطه از پیشرفت همه جانبه برسانند. این مهم در صورتی تحقق خواهد یافت که امروز همه مردم جامعه و اقشار مختلف در بخش های گوناگون، بتوانند فرزندان سالم، پاک و با عزم و ایمانی راسخ تربیت نمایند.

فهرست منابع

برگر، کاتلین، (۱۳۹۴)، روانشناسی رشد کودکان و نوجوانان، ترجمه اسماعیل سعیدی پور، تهران، نشر دوران.

پاداشیان فرد، عزیزه. و احمد جهانی (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین تأثیرات منفی فضای مجازی و تربیت دینی خانواده ها. چکیده مقالات هشتمین همایش علمی تربیت اسلامی، فضای مجازی: فرصت ها، چالش ها و راهکارها. تهران: پژوهشکده مطالعات آموزش و پرورش.

رشادتی، جعفر، (۱۳۹۰)، پیشگیری از جرم در قرآن کریم، تهران، نشر راشده.

ستارزاده، داود (۱۳۸۶). بررسی عوامل اجتماعی موثر بر اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن (مطالعه موردی: شهر ساری)، مطالعات علوم اجتماعی ایران. دوره ۳. شماره ۳ شماره پیاپی ۱۴: ۱۴۲ - ۱۲۰.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۸۸). اصول کافی. ترجمه لطیف راشدی و سعید راشدی. قم: انتشارات اجود.

مجلسی، محمد تقی (۱۴۰۳). بحار الأنوار، علامه مجلسی. بیروت: دار احیاء التراث العربی.